

J E G Y Z E T E K.

I.

A Cola di Rienzo legtöbb írását tartalmazó vatikáni kódex jelzete *Vat. Arch. Misc. Arm. XV. Nr. 5.* Harmincnégy tőle származó és reá vonatkozó darabot tartalmaz. A könyvet nem olasz, hanem bizonyára német ember másolta Prágában, mi az olasz nevek hibás írásából nyilván kitűnik. A XIV. századi kézirat címe: *Liber diversas continens formulas.* A prágai kancelláriában stílusmintaként használt formuláriumról van tehát szó. Egy bejegyzés szerint Johann von Neumarkt-tól a dorpatí püspökhöz került, aki alatt valószínűleg Theodoricus Damerau érteendő. Burdach kutatásai szerint III. 8. kk. II.) ez az 1360–70-es években jegyző, majd császári protonotárius volt Prágában és 1378-ban szenteltetett püspökké. A bejegyzés arról tudósít, hogy a püspök egy időre visszakölcse-
nőzte a formuláriumot a prágai kancellária hivatalnokainak. Egy századdal később az értékes kódex Schlick Gáspár császári kancellár öccsének, Mattheusnak birtokában volt, aki 1485 felé Paul Stephan Paulček érseki adminisztrátornak ajándékozta. Tőle került a prágai káptalan könyvtárába, ahol M. Pelzel történettudós, IV. Károly császár életírója (*Kaiser Karl IV.* Prag, 1780) 1777-ben „*Collectio epistolarum Nicolai tribuni Romani*” címen másolatot vetetett föla. Az eredetét a XIX. század elején Palacky azonban már hiába kereste, mert az valószínűleg Garampi pápai nuncius útján a Vatikánba került, ahol 1885-ig lap-
pangott, mikor Gregorio Palmieri V. Kelemen pápára vonatkozó kutatásai során felfedezte. Papencordt a Pelzel féle másolatot használta, az eredeti szöveget Annibale Gabrielli értékesítete először „*Epistolario di Cola Rienzo* (Fonti per la Storia d'Italia pubbl. dall'Istituto Storico Italiano Epistolari sec. XIV. Roma, 1890) c. kiadásában. — Antonius Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades.* (Ediderunt L. Fögel, B. Iványi, L. Juhász. Lipsiae 1931. Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum Decas II. liber X. 2 1.182. kk. ss.): „... post hec Nicolaus Laurentij filius civis Romanus et scriba publicus quadam animi celsitudine ductus fretus populari aura facta seditione Capitolium invasit, eicit senatores et in priscam libertatem Romam vindicat. Ob preclarum fecinus populum Romanum usque adeo suo nutui obtemperantem nactus est, ut pro arbitrio duceret et imperaret. In titulo hac modestia usum affirmant: Nicolaus severus et clemens libertatis, pacis, iustitiaeque tribunus ac sacre Romane reipublice liberator illustris. Hunc virum adeo ceteri Italiae populi admirati sunt, ut pauci fuerint, qui hunc maxima quoque gesturum non haurirentur, immo priscam urbi Rome maiestatem redditurum esse confidebant. Huic ceteri Italiae principes et tyranni veluti antiquam populi Romani potestatem et imperium requirentes certatim legatos misere, quibus ad fausta cepta hortabantur, pollicebantur auxilia ac fortunas et vires universas pro restitutione Romane reipublice ultro offerebant, quin etiam ad hanc famam omnes externe populi Romani provincie praenimia letitia exultasse dicuntur. Mense demum septimo hic Romane libertatis

vindex nulla vi pontificis Romanorumve compulsus ab urbe clam mutata veste ad Carolum Luceburgensem imperatorem declaratum in Bohemiam proficiscitur, ut cum illo federa percuferet, at ille pusilli, ut exitus ostendit, animi tribunum pontifici vinctum dono misit. — Tommaso Fortificcáról a névtelen római krónika I. könyv. 2., 14. fejezetében van szó. Az egész munkát Muratori adta ki az *Antiquitates Italicae Medii Aevi* III. kötetében (Mediolani 1740, 247—548: II.) *Historiae Romanae Fragmenta ab anno 1327 usque ad 1354, in Napolitana sive Romana dialecto scripta auctore anonymo* címen. — Du Cerceau művének teljes címe: *Conjuratió de Nicolas Gabrini, dii de Rienzi, tyran de Rome en 1347, ouvrage posthume du R. Père Du Cerceau de la compagnie de Jésus, Paris, 1733.* — Ferdinand Gregorovius „*Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter vom V. Jahrhundert bis zum XVI. Jahrhundert.* VI. Bd. (2. Aufl: Stuttgart, 1871) — Byron *Childe Harold*-jában így énekel:

„De hagyjuk Róma tízezer urát,
Függjön szemünk végső tribunusán,
Ki eltörlé száz év gyalázatát,
Petrarca híve, pajzs Itálián,
Rienzi, végső római, Ha tán
Szabadság fájának még lombja nőne,
Szolgáljon díszül hamvaid lakán.
Forumhős, — hol néped vivéd előre,
Másik Numája te, — kár hogy csak kis időre!“

(*Childe Harold zarándokútja* Verses regény 4 énekben. Lord Byrontól ford. Torkos László. Budapest, 1914. III. é. 155. I.) — Arany János a *Toldi Szerelme* IX. énekének 40—48. vszkbán elmondja, hogy Nagy Lajos Sulmona felé előnyomultában az Aterno kies vize mellett út táborát és itt Werner zsoldosai egy általuk elfogott embert hoznak elébe, kiben a vele lévő olasz urak Cola di Rienzo ismernek. Ezek biztatják őt, éljen szerencsésjével, mert ha Cola di Rienzot kiszolgáltatja a pápának, VI. Kelemen hálaból kész lesz őt Iohannával szemben támogatni. De a király védelmébe veszi a száműzöttet, ki „vala... tavały egész Róma kegyeltje, tribunja: most a hegyek, erdők vadonait bújja.“

S kezdi azon: Nemes Római! szabad vagy,
Mig Nápolyban leszek, védelmem alatt vagy.
Hadamat, ha tetszik, útjában kövessed
Vagy menedék várba magad vitessed.
Köszöné Miklós a kegyes ajánlatot,
Ábrándos nagy szeme könnyre is fakadott;
Nem tudá a sorsot, mely idővel rá vár:
Hogy kiadja Károly cseh király és császár.

Vacsora után elpoharaznak és

Cola is szívét kinyitá meghíln:
Beszélé római régi dicsőségről,
Mai gyávaságról s eladó húségről:
Cáto akart lenni, igaz erkölcsbíró:
De a mai népnek nem egyéb kell — Néró.

Mond Lajos: „En tudtam, hogy erre megyen ki:
 Az idő kerekét nem tohatja senki
 — Legyen bár az élők legnemese, bátra —
 Se nagyon előre, de kivált nem hátra.
 Láttam követ én is, oszlopot Rómában,
 De régi lakóit keresém hiában:
 Így elöttém, kinek fegyverem a hité,
 Nem Cáo képé leng — hamarább a Cidé.“

— A Cola di Rienzo alakját tárgyaló drámai feldolgozásokra vonatkozólag I. Annibale Gabrielli: *Cola di Rienzo e il teatro*. Nuova Antologia 1908, anno 43 201—212. II. — Tommaso Gabrini támadó munkájának címe: *Osservazioni storico-critiche sulla vita di Cola di Rienzo*, scritte dal P. Tommaso Gabrini, che-rico regolare minore. Roma, 1806. — Ugo Fancelli: *Studi e ricerche sui Fragmenta Historiae Romanae*. Roma, 1897. — U. Fancelli érveit még inkább meg-támogatta Giuseppe Castellani: *I Fragmenta Romanae Historiae, studio prepa-ratorio alla nouva edizione di essi*. Archivio della R. Società Romana di Storia Patria, Roma, 1920, vol. XLIII—XLIV. — Újabban F. Ugolini vette át a teljes krónika kiadásának gondját (I. bevezető tanulmányát: *Archivio della Deputa-zione romana di storia patria*, anno 68, 1945.) — Pietro Fedele kimerítően szól a kérdésről Burdach Cola di Rienzo kiadásának bírálatában. *Giornale Storico della letteratura italiana*. 1914. 64. köt. 386 kk. II. — A Cola di Rienzoról szóló kritikái irodalom össze van gyűjtve Paul Piur életrajzának (*Cola di Rienzo, Darstellung seines Lebes und seines Geistes*, Wien, 1931) utolsó fejezetében: Das Rienzo-Bild im Wandel der Jahrhunderte (219 kk. II.) — Munkánkban elsősorban Kon-rad Burdach és Paul Piur 5 kötetes Cola di Rienzo-kiadásának okmány-anyagára támaszkodtunk: *Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung*. Im Auftrage der königl. Preussischen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von Konrad Burdach. II. Band Briefwechsel des Cola di Rienzo. Herausgegeben von Konrad Burdach und Paul Piur. Berlin 1913—1929. Magát Cola di Rienzo levelezését a III. rész tartalmazza, s hozzá a ki-tűnő bő kommentárt az V. rész, melyben 48 lapnyi fontos pótlás (Nachlese) is található. A IV. rész *Anhang* címen a Cola di Rienzora vonatkozó okleveles anyagot hozza, a II. a róla szóló krónikákat és Petrarca-leveleket tárgyalja, míg a vaskos I. rész Konrad Burdach kitűnő feldolgozását öleli fel „*Rienzo und die geistige Wandlung seiner Zeit*“ címen. — A névtelen római krónikának Cola di Rienzora vonatkozó részét, melyet „Vita“ címen idézek, az *Olasz Szemle* (Bu-dapest) 1942, 2—3 sz-ban fordítottam magyarra. Rajta és a három Villani króni-káján, (kivonatol magyar ford. Rácz Miklóstól. Középkori krónikások VIII —IX. köt. Budapest 1919.) kívül még a következő olasz krónikákat használtam Muratori kiadásában: *Chronicon Senense*. (Rerum Italicarum Scriptores. XV. köt. 1—128. II.), *Chronicon Reginense* (Ibid XVIII. 1—98.), *Chronicon Estense* (Ibid XV. 294—548), Bartholomaeus Ferrariensis: *Polyhistoria* (Ibid. XXIV. 694—848), *Cronica di Bologna* (Ibid. új kiad. XVIII. 1. rész), *Chronicon Mutinense Johannis de Bazano* (Ibid. új kiad. XV. 4. rész), *Storie Pistoiesi* (Ibid új kiad. XI. 5. rész) — Cola di Rienzo és Petrarca viszonyát először tüzetesebben De Sade abbé tárgyalta név-telenül „*Mémoires pour la vie de François Pétrarque*“ c. munkájának II. köteté-ben (Amsterdam, 1764), melynek 320—354 lapjain Cola di Rienzo életrajzát ta-

láljuk. — Végül megemlíttük még Burdach két alapvető tanulmányát: *Sinn und Ursprung der Worte Renaissance und Reformation*. (Sitzungsberichte der Preuss. Akademie d. Wissenschaften, Berlin, 1910, 594—646. ll.) és *Über den Ursprung des Humanismus*.“ Deutsche Rundschau, 1914. 40). — Oroszul életrajzát *Petrunkевичs* írta meg (SzPB. 1909); Az orosz Nagy Enciklopédia szerint Cola di Rienzo „politikája a burzsoá forradalmi diktatúra kezdetleges formája volt, mely természetesen az akkori viszonyok közt nem tudta magát tartani, Bukását... leginkább azt siettetle, hogy nem tudott és nem mert forradalmi intézkedésekkel diadalmaskodni a római feudalisták felett.“ (A Magyar-Szovjet Társaság szíves közlése.) A mi végső következtetésünk ezzel teljesen egybevág. — Hősünk viszonyát Nagy Lajoshoz és a korabeli magyar politikához „Cola di Rienzo és a magyar renaissance kezdetei“ címen fejtegettem az Egyetemes Philologiai Közlemény 1942. és olaszul a Corvinának ugyancsak 1942.-i évfolyamában, Kutatásaink részben kiegészítik Piur elbeszélését, részben tőle eltérő eredményekhez vezettek.

II.

Cola di Rienzo mellett a latin genitivusos (Laurentii) Rieni alak is használatos. Wagner Richárd drámája ebben az alakban népszerűsítette a nevet. — A Casa di Pilatoról I. *Rodocanacchi* 28. l. jgyz. — A Rómában Cola di Rienzo korában uralkodó helyzetre vonatkozólag Pietro Fedele leírását követem: *Il giubileo del 1300; il giubileo del 1350*, Istituto di Studi Romani, Gli Anni Santi (Società editr. Intern.) 1934. 7—25, 29—46. ll.; *Aspetti di Roma nel 300*, Roma, rivista di studi di vita romana. 1923. 107—122. ll. — Cola di Rienzo viszonyának adatai a Sant'Angelo di Pescheria-hoz összeállítva *Burdach* V. 363. l. — Lakóházának közvetlen környezetét későbbi műveltsége és törekvése szempontjából nem értékelték eléggé. — Onufrius de Ilpernis lovagról I. *Burdach* V. 323 l. is.

III.

Az anagnii iskolaéveknek sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítottunk Cola di Rienzo szellemi fejlődésében mint eddig bárki, de lelkileg nem tudjuk másként megmagyarázni azt a már teljesen határozott szellemi érdeklődést, mit az ifjú Rómába való visszatérésekor tanúsít. IV. Károlyhoz 1350 júliusában (Briefw. 50. sz. 167. kk. ss.) így ír: „... *pater meus me infantem ad civitatem Anagnie... apud quendam suum consanguineum educare curavit, ubi usque ad etatis mee annum XX. tamquam rusticus inter rusticos sum moratus*“. 1351-ben pedig Guido de Boulogne-nak (Briefw. 70. 299 kk. ss.): „... *utinam agrum colere, putare vites et arbores cum meis retro parentibus, nequam reipublice studia quesivissem!*“ Ezekkel szemben áll a Vita I. fejezetének elbeszélése (I. magyar fordítását „Olasz Szemle“ 1942), mely szerint Cola a grammatika, ékesszólás és auktorok olvasásának édes tején nevelkedett. — Albertino Mussaŕi prehumanista műveltségére vonatkozólag I. legújabbán Gustavo Vinay tanulmányát: *Giornale storico della letteratura italiana* 1949. 113—159. ll. — Burdach az Emigrantenstimmung-ról I. 119. kk. ll. — Cola di Rienzo Aristotelesről Briefw. 58. 151 s. — A *Mirabilia Romae*-ről és *Graphia Aureae Urbis Romae*-ről I. Burdach I. 483. kk. ll. — VIII. Bonifác és a Colonnák viszályáról *Gregorovius* V. 515—567. ll. és *Burdach* V. 321, Rómára vonatkozó terveiről *Burdach* I. 145, 153—54. ll.

IV.

Cola bátyjának megöletéséről *Vita* I. fej.; családjáról, rokonairól ugyan- csak a névtelen római krónika elejtett megjegyzéseiből tudunk. — Állítólagos császári származásáról Cola di Rienzo csak 1350 júliusában, IV. Károly császár- hoz intézett levelében emlékezik meg (*Briefw.* 50, 91 kk. II.); Gregorovius (VI. 340) ezért úgy gondolja, hogy a bukott tribun csak prágai fogságában találta ki ezt a mesét. Úgy látjuk azonban, hogy Cola di Rienzonak korábbi magatartása is nehezen magyarázható meg lelkiileg e hit feltételezése nélkül, L. *Burdach* V. 319. és Zeffirino *Re* 250. I. is. — Arnaldo da Brescia műemlékvédelméről I. *Bur- dach* V. 171. — Cola di Rienzoról, mint római feliratok gyűjtőjéről: *Burdach* I. 454. — Arnaldo da Brescia munkásságáról *Burdach* I. 207. — Fra Venturino fla- gellánsairól I. a névtelen római krónika elbeszélését (*Antiquitates* III. 273—275), *Burdach* I. 467 kk. II. — Petrarca költővé koronázásáról I. *Burdach* I. 504 kk. II. — Cola di Rienzo szól Boetius fiáról a IV. Károlyhoz írt levélben (*Briefw.* 50. 246. s.) : „... et ab ipso Boetio vocari volui Boetium natum meum.“ Ascanius nevű fiáról I. *Briefw.* 56. 19 s.

V.

Egész elbeszélésünk Pietro Fedele követi (*Giornale Storico della Lette- ratura Italiana*, 1914, 64. köt., 389. l.) — A pápa előtt elmondott beszéd szövegét megkíséreltük a *Vita* III. és V. fejezetéből és Francesco Baroncellinek az ő meg- bízásából a firenzei Signoria előtt 1347 július 2-án tartott követi beszédének motívumaiból (*Anhang* 4. sz.) rekonstruálni. — Petrarca első találkozásáról Cola di Rienzoval: *Sine nomine* 7. sz.; *Briefw.* 3.; *Burdach* V. 79. — Első ró- mai és capranicai tartózkodásáról I. Giovanni Colonna kardinálshoz írott le- velét *Familiars* II. kv. 12.; Vittorio Rossi kritikái kiadása (*Edizione nazionale delle opere di F. Petrarca* I. köt. 99—101. II.) — A díszkövetségnek va- lószínűleg Laelius által fogalmazott levelét, mint Fedele kimutatta, *Burdach* és Piur tévesen tulajdonították Cola di Rienzonak és vették fel I. sz. alatt le- velezésébe. Ezzel szemben a 2. sz. alatt közölt valóban az övé. — Guido de Boulogneról *Burdach* V. 428; *Rodocanacchi* 274. — A pápa megvédi Cola di Rienzo a szenátorok ellenségeskedése ellen: *Anhang* I. sz. — Cola di Rienzo Rómába való küldetéséről *Briefw.* 4-5-6, *Anhang* 2.

VI.

Vita II—VI. fej.; gyermekkorának álomszerű emlékeiről *Fragmenta* (*Anti- quitates* III. 257.) — Az „özvegy Róma“ kép történetét *Burdach* V. 66 kk. II.-on találjuk megvilágítva. — Avignoni jelentésében a Szentlélekről: *Briefw.* 2. 30 s. — Római hatáskörére vonatkozó pápai utasítás: *Briefw.* 5. 30—31. ss. — Hilde- brand páduai püspök azt állítja, hogy a harangszóval összehívott négyülés már előző nap, szombaton volt, de ezen Cola di Rienzo csak szónokolt, s vasár- napig „*status Civitatis in suspenso*“ volt (*Nachlese* I., *Burdach* V. 6. l.) E kevésbé hihető állítással szemben mi Cola di Rienzo későbbi elbeszélésére (*Briefw.* 50. 201 kk. ss.) támaszkodtunk. — Arra, hogy felesége hozományán fogadott kato- nákat a hatalom átvételének támogatására, látszik mutatni *Briefw.* 43. 228 kk. ss. — Brancaleone d'Andalòról *Gregorovius* V. 272 kk. II. — Cola di Rienzo pecsétnyomójának leírása: *Burdach* V. 378. — Az akkori kapitóliumi palota: *Burdach* V. 185. — Cola di Rienzo hatalomátvételének forradalmáról I. *Grego- roviust* (VI. 245) is.

VII.

Valamennyi egykorú krónika kiemeli, hogy a nemesek rossz kormányzata és az éhség voltak okai Cola di Rienzo sikerének: *Cr. Estense* (Mur. XV. 437), *Cr. Sanese* (Mur. XV. 118), *Cr. di Bologna* (Mur. új kiad. XVIII. 567), *Storie Pistoiesi* (Mur. új kiad. XI. 226), *Cr. Reginense* (Mur. XVIII. 64), *Cr. Mutinense* (Mur. új kiad. XV. 134). — Cola di Rienzo programja: *Vita* VI. fej. — Cola di Rienzo és az orviefői püspököknek pápai megerősítése rektori tisztjükben, *Briefw.* 12. sz. — A tribuni címről *Burdach* V. 90, 92 és az *Enciclopedia Italiana* Costantino I. címszó alatt. — Hildebrand páduai püspök ugyan azt írja (*Burdach* V. 7.), hogy „*exercitium offitii pro maiori parte gessit ipse Nicolaus solus, in literis tamen et bandimentis nomen Vicarii pape et suum apponebatur*“, de kettejük által aláírt okmány nem ismeretes. — Körirata a városoknak *Briefw.* 7. sz. — Petrarca dicsérete az öreg Stefano Colonnáról idézve *Burdach* V. 226. — Stefano Colonna lázadása Cola di Rienzo ellen *Vita* I. 7. — Martino del porto rablótettét szinte Boccaccio-szerű novellában meséli el a *Historiae Romanae Fragmenta*, XVI. fej. Antiquitates. 395—97. ll.; kivégeztetéséről *Vita* I. II. — Közbiztonsági intézkedései *Vita* I. 9. — Az évente legalább egyszeri gyónás kötelezettségéről *Briefw.* 40. 151 kk. ss. — A száműzöttek visszahívása *Briefw.* 57., 274. s. — Hogy a népesség erkölcsi életének emelésében Augustus példája lebegett szemei előtt, a *Briefw.* 40., 164 s. árulja el. L. még *Burdach* I. 451, V. 234. — A tisztviselői erkölcs megvédéséről: *Vita* I. 14. — A „Roma Leonina“-ról *Burdach* I. 460—61. — Cola di Rienzo pénzéről *Burdach* V. 105. — Angelo Malabranca kancellárról *Burdach* V. 217. — Bartolomeo apátról *Burdach* I. 456.; hozzá van írva a *Briefw.* 52, 59. — Fra Acutoról és a Ponte Molle restaurálásáról *Historiae Romanae Fragmenta*, Antiquitates III. 316—319. ll.; *Z. Re.* 199. I. — A termelésre és közellátásra vonatkozó rendeleteiről: *Briefw.* 35., 60 kk. ll.; *Burdach* V. 217. — A gabona árának újból való emelkedése *Vita* I. 37. — Petrarca Cola di Rienzo dicséret levelei: *Briefw.* 23, 24, 26. sz. Eklogéja u. o. 26. — Hildebrand püspök dicsérete *Nachlese* I., *Burdach* V. 4. I. — Cola di Rienzo városi törvényhozásának hatása az 1363-i Statuta Urbisban *Burdach* V. 127.; A *Statuta Urbis*-t kiadta Camillo Re. *Biblioteca dell'Accademia Storico Giuridica* vol. I. Roma, 1883. — Hogy a szenátor ne választassék a római nemességből, azt I. *Briefw.* 57., 90 kk. ss.

VIII.

A Giovanni Vico ellen induló had erejéről *Vita* I. 17. és Hildebrand páduai püspök híradása *Nachlese* I., 83 kk. ss. — A Vico prefektus és Cola di Rienzo közti egyezség 1374 július 16-ról van keltezve (*Anhang* 6). — A pápai rektorok ellenséges magatartásáról *Burdach* V. 141 kk. ll. — A Niccolò Gaetani elleni hadjáratról *Burdach* V. 223 kk. ll. — Terracina városka tiltakozása *Nachlese* 5. sz., *Burdach* V. 20. I. — Giovanni Pipino minorbinoi grófról I. *Rodocanacchi* 236 kk. ll.; *Z. Re* 225; *Piur* 143 I. — VII. Henrik koronázási ünnepségéről *Gregorius* VI. 61. I. — A császár jogara a Graphia Aureae Urbis Romae leírása szerint *Burdach* I. 484.

IX.

Lucca válasza (*Briefw.* 10.) a tribun bemutatkozó levelére június 23.-áról van keltezve. — Cola di Rienzo újabb körirata a városokhoz és a firenzeiekhez *Briefw.* 11. sz. — A szicíliai alkirálynak frott levél *Briefw.* 14. „*ad reformationem*

ac renovationem iustitiae, libertatis, securitatis statusque pacifici prefate Urbis et Romane provincie aciem mentis nostre direximus et idem circa totam sacram Italiam prosequi intendimus viriliter et potenter et secundum ordinem antique iusticie (per virtutem) iuste fortis et militie moderate.“ (58 kk. ss.) Július 15-én (Briefw. 18.) datálja először levelét „liberate reipublice anno primo“. — Cola di Rienzo gondolkodásának fantasztikus voltáról Vita I, 1, 8.; Giovanni Villani XII, kv. 90. fej.; IV. Károly levele Briefw. 51., 102 s. — Petrarca biztatása (Briefw. 23., 281 kk. ss.) „Lege dum vacat: quando id ex commodo non potes, legentes auscultat. Habes et huiusmodi rei ducem imitatione dignissimum Augustum...“ Gregorovius idézett ítéletét I. VI. 368. l. — „Er war phantastisch, wenn man ihn mit politischen oder kirchlichen Massstäben misst“ — mondja róla Burdach I. 592. — Cola di Rienzo július-augusztusi jelentései a Pápának: Briefw. 15, 28, 35. — Cola di Rienzo leveleinek avignoni fogadtatásáról Petrarca Briefw. 24. sz. 15. kk. ss. — Cola di Rienzo válasza Petrarcának Briefw. 25. — IV. Kelemen jellemzése a rómaiakról Gregorovius V. 345. — A császárválasztás megejtésére összehívó kőirratot a Briefw. 41. sz. alatt találjuk meg. — Különböző elemek találkozásáról Cola di Rienzo gondolatában Burdach I. 499, V. 92. — Petrarca írja (Briefw. 23., 268 kk. ss.) „Sic enim fama de te loquitur: solitum per singulos dies, ex quo ad Reipublice regimen ascendisti, luce prima, antequam publici priuatique negotii quicquam agas, uenerandum Dominici Corporis sacramentum cum multa deuotione et exactissima tue mentis discussione suscipere.“ — A kapitóliumi kápolnáról Vita I, 20. — A Szentlélek aposztrofálásával tele vannak Cola di Rienzo levelei. Így I. Burdach III. 18, 37, 42, 44, 48. II.; Szentlélek-kultuszára vonatkozó adatok össze vannak állítva Burdach V. 94. kk. II.-on. — A „homo spiritualis“-ról Burdach I. 538. kk. II.; Cola di Rienzo idevonatkozó legfontosabb kijelentése (Briefw. 40., 53. s.) „... Spiritus Sancti gratia, qui ubi vult spirat...“ — A homo spiritualis megnyilvánulásáról Cola di Rienzo ünnepeiben I. Burdach I. 524, 529, 539. II.) — Róma mint a nyugat Jeruzsálemi Burdach I. 613. — „Bonifacius bone memorie papa“ (Briefw. 43., 231. s.), „Sancte memorie Bonifacius“ (Briefw. 46., 108. s.) — VIII. Bonifác hatása Cola di Rienzo Burdach I. köt. — Nagy Konstantinra vonatkozólag u. ott elszórva rengeteg adatot és szempontot találtunk, melyeket itt értékesítettünk. Különösen I. 213. kk. II. A Konstantin-palotához fűződő történeti emlékek u. o. 360. kk. II. — Hogy a koronázásnál felhasználta lombkoszorúkat Constantinus diadalmvénél szedette, azt Kelemen pápának 1347 október 11-én írt levelében (Briefw. 43., 215. kk. ss.) mondja, ott, ahol magát Constantinnussal összehasonlítja: „... et omnes corone frondee, quas suscepi, in arcu triumphali eiusdem Constantini reperte fuerit, contingendo quod, cuius concha miliciam, arcus eiusdem coronam tribuniciam prebuisset.“ — Cola di Rienzo viszonya Octavianus Augustushoz Burdach I. 495 kk. II. — Dante De Monarchiájának a római népre vonatkozó fejtegetései a II. könyv 3. fejezetében olvashatók. — A császári hatalomnak átruházására vonatkozólag Burdach I. 305, 323, 351; V. 186. — VII. Henrik fellebbezése a néphez Burdach I. 126. I. — Bajor Lajos római megkoronáztatásának körülményei Gregorovius VI. 128. kk. II.; u. ott Marsilio da Padova elveiről is, melyekre vonatkozólag I. az Enciclopedia Italiana címszavát is. — A „candidatus“ cím eredetére és a fehér díszöltözetre vonatkozólag I. a prágai érsekhez 1350 szeptemberében írott levelét (Briefw. 63., 63. kk. ss.) „Quod autem me dixerim ‚candidatus‘, credo vos nosse tria candidatorum esse genera sub Augusto: senatorum, prefectorum pariter et tribunorum, qui in die triumphantis cesaris potissime sibi assistunt in vestibus candidatis.“ Az egyéb össze-

függésekre vonatkozóan I. *Burdach* V. 204, I. 454, 483. — Stefano Colonna és Napoleone Orsini 1327.-i lovaggáavatását a névtelen római krónikás (Muratori, *Antiquitates* III: 259.) írja le. — A különböző lombkoszorúkkal való megkoronázásról *Burdach* V. 162.; I. 453; *Papencordt* 119. l. jgyz. — A „*Spirito gentili...*“ kezdetű canzonéről még mindig folyik a vita. Tartalmilag ugyan leginkább Cola di Rienzo illik a benne foglalt buzdítás, s ezért nagy is azok tábora, kik a költeményt hozzá címzettnek vallják, de két célzás mégis e feltevés ellen látszik szólani. Az egyikben a római oligarhák címereire célozva a költő azt mondja, hogy „medvék, farkasok, oroszlánok és kígyók támadniak gyakran egy *márványoszlopot*“, a másikban a költő úgy ír a címzethez, mint „*un che non ti vide ancor da presso*“, tehát személyesen még nem találkozott vele. Ez persze nem vág azzal, mit Petrarca és Cola di Rienzo viszonyáról már tudunk. Pietro Fedele (*Giornale Stor. della Lett. It.* id. *Burdach*-kritika 395. l. jgyz.) szerint Petrarca e költeményt az 1339-i római lázadás fejéhez, Stefano Colonnához írta.

X.

A szicíliai alkirályhoz írt levél: *Briefw.* 14., 109—111. ss. — Hildebrand páduai püspök tudósítása (*Burdach* V. 14. l., Anhang 1. sz.): „... *quod omnes donationes, translationes et concessionis bonorum, iurium, rerum quarumcumque dignitatum et officiorum usque in diem per populum Romanum (facte) essent nulle seu annullate et revocate...*“ Érdekes leírást tartalmaz Cola di Rienzo e terveiről Cochetus de Chotitjs aug. 2.-i levele is (*Anhang* 8. sz. *Burdach* IV. 21. l.) — A lovaggá üttetésének ünnepségre szóló meghívó: *Briefw.* 16. — A Cola di Rienzohoz érkező kérvényekről *Vita* I. 22. — A lovaggá üttetés ünnepségéről *Vita* I. 26, szimbolikus magyarázata *Burdach* I. 85 kk. II.; az olasz idézet a *Cr. Saneseböl* (Muratori XV. 118). *Piur*, 105. l. — A pápa-idézés ellen hoz fel érveket Zeffirino *Re* 217 kk. II. Maga C. di Rienzo az esetről a prágai érsekhez intézett levelében ezt mondja (*Briefw.* 57., 333 kk. II.): „*Si vero obiciatur michi, quod summum citavi pontificem arroganter, pro certo, pater et domine, non est verum. Bene disposueram, secundum quod alias pluries factum est, per solempnem ambassiatum de reditu ad sedem suam, bene tunc Dei gracia preparatam, quia tempus erat acceptabile, humiliter supplicare; nam, ut dixi, vicarius suus in omnibus erat presens.*“ — C. di Rienzo aug. 1.-i kiáltványa *Briefw.* 27. Az okmányt átírja a *Cron. Estense* is (Muratori XV. 440). Vö. még *Briefw.* 57., 274, 520 kk. ss.; Raimondo pápai vikárius tiltakozása *Anhang* 7. *Burdach* IV. 19. l.; a pápa kemény szemrehányása caesari attitüdeje miatt IV. Károlynak szóló levelében *Anhang* 42., 43. s. — A lovagi lakomát a *Vita* I. 27. írja le. — Johannes de Bazano, *Chronicon Mutinense* (Muratori, *Rerum Italicarum scriptores*. Új kiad. XV. köt. 4. rész 134 kk. II.) — VI. Kelemen válasza Raimondo d'Orvietonak 1347 szept. 12-éről *Anhang* 19. sz. — Cola di Rienzo feleségéről *Burdach* V. 261. — Az Aracoeli-templomról *Gregorovius* V. 279. — A zászlóadományozás és gyűrűosztás ünnepségéről *Cr. di Bologna* (Muratori, *Rerum It.* XVIII. l. rész új kiad. 570—72 II.); *Cr. Estense* (Muratori XV. 441), *Cochetus de Chotitjs* aug. 2.-i beszámolója *Anhang* 8., 83. kk. II.; *Burdach* V. 208. — A Santa Maria Maggiore aug. 15.-i ünnepségének szimbolikus jelentősége *Burdach* I. 456, *Piur* 111. l. — A hat koronának valószínűleg magától Cola di Rienzótól származó magyarázata *Anhang* 14. (*Burdach* IV. 36 kk. II.); Megkoronáztatása *Burdach* I. 498. l.; *Piur* 113. l.; Zeffirino *Re*, csupán mai szemmel nézve a ceremóniát, azt (222. l.) „*comico spettacolo*“ -nak mondja. — Koronázásának misztikus ma-

gyarázata aug. 20-án VI. Kelemenhez írott levelében (*Briefw.* 35, 21. s.): „*ad memoriam sex donorum Spiritus Sancti ab eiusdem largitate almi et sub sancte Romane Ecclesie et Sanctitatis vestre reverencia recognoui.*“ — Petrarca álma Cola di Rienzohoz aug. végén intézett levelében *Briefw.* 34. és *Burdach* V. 213. — Heinrich von Diessenhoven krónikája *Burdach* II. 77. — Cola di Rienzo új kiegészítő rendelkezései: *Briefw.* 35., 33. kk. ss.; 43., 163. kk. ss.; *Burdach* V. 212. l. — A városokhoz követek útján küldött üzenet szept. 19-ről *Briefw.* 41., 42.; *Burdach* V. 236; *Storie Pistoiesi* (Rer. It. Scr. XI. új kiad. 5. rész 228—229. ll.); J. de Bazano, *Cron. Mutinense* (Muratori Rer. It. XV. 4. új kiad. 139—140. ll.) — Cola di Rienzo új pénzei Z. Re. 214. kk. ll., *Burdach* V. 105. l. — Az ajándékozott zászló tárgyában Firenzének aug. 5 és 20-án ír (*Briefw.* 29, 33. sz.) — Todihoz aug. 6-án intéz átiratot (*Briefw.* 30.). A Todit szabadságáról biztosító közokirat *Anhang* 12, (*Burdach* IV. 30.; vö. V. 210. l. is).

XI.

Cola di Rienzo bankettezéséről és dözscléséről *Vita* I. 14. — Petrarca szemrehányása (*Briefw.* 47., 36. kk. ss.) „*non te populum, ut solebas, sed partem populi pessimam amare, illi obsequi, illum colere, illum admirari.*“ s e hely magyarázata *Burdach* V. 277. l. — VI. Kelemen halála esetén absolutio plenát engedélyez *Briefw.* 17.; Cola di Rienzo betegsége *Burdach* V. 313; *Rodocanacchi* 226. l. Vendégeknek a lakomán való elfogatására analógiák: *Gregorovius* VI. 51.; az oligarchák elfogatása *Vita* I. 28, 29.; — *Cr. Estense* (Muratori XV. 443—444.); *Cr. di Bologna* (Muratori XVIII. új kiad. 576—77. ll. Paul Piur 120. kk. ll. — Petrarca véleménye, hogy C. di Rienzonak szigorúbban kellett volna eljárnia *Anhang* 60., 69. kk. ss. Az olasz tirannusok felakasztásának állítólagos tervéről *Briefw.* 57., 339. kk. ss.; a körmenetet még aznapi, szeptember 17.-i levelében írja le Rainaldo Orsininak (*Briefw.* 40., 106. kk. ss.) — Marino osztrómáról *Vita* I. 30—31. — A Bolognai krónika Giovanni de Vicoról (Muratori új kiad. XVIII. 1. rész 577—78. ll. — VIII. Bonifác álmában megjelenik; kápolnájában kelyhet és palliumot ajánl fel C. di Rienzo a pápa emlékének, *Briefw.* 46., 107. kk. ll. — A Porta San Lorenzo-i ütközet *Vita* I. 32—35.; *Storie Pistoiesi* (Muratori XI. 5. új kiad. 120. ll.) — Castruccio Castracani Firenze falai alatt *Rodocanacchi* 215. l. — Cola di Rienzo beszámolója és értelmezése a Porta San Lorenzo-i csatáról *Briefw.* 46.; l. még *Burdach* I. 151, V. 270. kk. ll.

XII.

Három hónap után lemondásának felajánlása *Briefw.* 28., 122. kk. ss. — „*Mars fulmen minatur, sed Iupiter est tranquillus.*“ (*Briefw.* 34., 54—55. ss.) — A betegsége miatt visszamaradt Matteo veronai püspök missziójára vonatkoznak *Briefw.* 31, 32; *Anhang* 9—11. sz. — Egyházi területek elfoglalása *Anhang* 15., 46. kk. ss.; *Briefw.* 37; *Cr. Bolognese* (Muratori XVIII. 1. új kiad. 570—72), *Cr. Estense* (Muratori XV. 441.) — Petrarca figyelmeztető levelei Cola di Rienzohoz *Briefw.* 38, 39. Mindkettőt az *Epistolae sine nomine* közé vette fel. — A pápa szeptember 15-i utasítása *Anhang* 22., Cola di Rienzo védekezése *Briefw.* 40. — VI. Kelemen utasításai a legátusnak, rektoroknak és püspököknek *Anhang* 23—25, a tizenhármak tanácsának *Anh.* 26, a tribunnak *Briefw.* 42. — A pápa október eleji rendelkezései a legátusnak *Anh.* 27, 28, 29. V. ö. *Burdach* I. 619. — A San Celso-i Orsini-palota leromboltatása *Gregorovius* VI. 279. l. —

VI. Kelemen november elejei utasításai Bertrand de Deux legátusnak: *Anhang* 33—35. Az egyházi eljárás megindításáról l. *Burdach* V. 43. l. is.

XIII.

E fejezetre és a forrásokra vonatkozólag l. Cola di Rienzo és a magyar renaissance kezdetei (*Egyetemes Philologiai közlöny*, 1942) s Cola di Rienzo ed i primordi del rinascimento in Ungheria (*Corvina*, 1942) c. tanulmányaimat. Utóbbiban az egykorú olasz krónikák anyaga bővebben van értékesítve. — Nagy Lajos vallásosságáról és a franciskánus spiritualizmus magyarországi hatásáról Nagy Lajos uralkodása alatt: l. *Együgyű lelkek tüköre* (Minerva könyvtár XXVI. sz., Budapest, 1929), és a *Jókai-kódex és az obszerváns kódex-irodalom* (Egyetemes Philologiai Közöny 1932.) c. értekezéseimet. — Cola di Rienzo VI. Kelemenhez okt. 11-én írott levelében védekezik a vád ellen, hogy Bajor Lajost dux-nak szözlőbotta (*Briefw.* 43., 107 kk. ss.) „*Et si in vocacione ipsa Bauarus fuit dux Bauariae appellatus, non processit ex zeli malicia...*” — A francia és angol királyokhoz írott leveleiről Cocheŕus de Chotitis aug. 2-i levelében (*Anhang* 8., 58. kk. ss.): „*Item dicitur, quod scribebat Regi Francie et Regi Anglie et domino pape, vt primo scribere debui, quod sint ad vnum esse et in vnica voluntate pro statu Christianorum, et ipse dominus Tribunus intendit cunctis pacem et concordiam dictorum regum laborare et fatigare ac in concordia ponere.*” — Erzsébet királynő római látogatása *Historiae Romanae Fragmenta* (Muratori Antiquitates, III. köt. 316—19. ll.) — A pápa tiltakozása István herceg és Bajor Lajos leányának eljegyzése ellen *Theiner* 694.; 1345 okt. 18-i dátummal). — Nagy Lajos Angolországba és Itáliába küldött követeiről Hómán—Szekfü, *Magyar Történet* II. köt. 185 kk. ll.; Pór Antal, *Nagy Lajos*. 114—115. ll. — Nagy Lajos toborzásra vonatkozó kérelme Cola di Rienzohoz a tribun aug. 5-i jelentésében a pápához (*Briefw.* 28., 252—250. ss.): „*Nec vestram lateat Sanctitatem, quod heri IV. presentis mensis Augusti fui pro parte regis Vngarie requisitus et pro eius michi fuit parte oblatum dare michi in quolibet meo exercitu quingentos equites stipendiis eius, quoties michi existeret opportunum, et quod placeret michi mod ipse posset stipendiare in Vrbe mille equites quos volebat, et pro ipsorum stipendiis obtulit se solitum ad meam et ipsorum equitum voluntatem. Ego vero nolui acceptare, ymmo renunciavi expresse, et faui alteri parti et fauebo imposterum ob vestri reuerenciam iuxta posse.*” — *Piur* 80. l. — *Gregorovius* VI. 280. — Római nemesek Nagy Lajos táborában: *Briefw.* 18., 80. kk. ss. — Cola di Rienzo tárgyalásairól fegyverszünet és béke érdekében, júl. 8-i jelentése a pápához *Briefw.* 15., 121, 138, 179 kk. ss.; Hildebrand páduai püspök értesítése *Nachlese* 1., 151. kk. ss. (*Burdach* V. 13. l.) — Bajor Lajos követei C. di Rienzónál *Vita* I. 22., *Piur* 79. — Hogy a tribun eleinte Johanna pártján állt, azt a *Cr. Regnense* (Muratori XVIII. 64—65.) is bizonyítja. L. *Papencordt* 142., *Piur* 93. l. — Nagy Lajos aug. 4-i követségéről *Vita* I. 22.; a vele kapcsolatos tárgyalásokról *u. o.* 22—24. — L. *Papencordt* 143—44, *Piur* 79—81. ll. — Nagy Lajos októberi második követsége C. di Rienzo okt. 11-i jelentése a pápának (*Briefw.* 43., 141. kk. ss.); *Giovanni Villani* krónikája XII. 105. — C. di Rienzo sejtethő tervei a magyar szövetséggel *Rodocanacchi* 158. l. — A Nagy Lajos átvonulása érdekében Firenzének és Sienának írott leveleiről *Anhang* 32., 51. kk. ss. — Magyar csapat részvétele a Porta San Lorenzo-i ütközetben *Cr. Sanese* (Muratori XV. 119—120. ll.) — A pápa ellenintézkedései okt. 12-én Bertrand de Deuxnek írott

levelében (*Anh.* 29, 84—85. ss.), s már előbb szept. 15-én (*Anh.* 21., 19. kk. ss.) — Petrarca november 29-i szakítólevele Genovából *Briefw.* 47. és Burdach magyarázatai V. 263. kk. II. — VI. Kelemen IV. Károlyhoz Nagy Lajos és Cola di Rienzo ügyében december 7-én írt levele *Anhang* 41. 67. kk. ss. —

XIV.

A császárválasztás ügyében kiküldött követtség balsikeréről *Cron. Sanese* (Muratori XV. 119), *Burdach* V. 243. — A pápa Siena segítségét kéri: *Cron. Sanese* 119; a városokhoz intézett átirat *Anhang* 39. sz.; C. di Rienzo párthíveinek küldött figyelmeztetés *u. o.* 37; Sciarra Colonna és Luca Savelli felmentése az egyházi átok alól *Anhang* 38.; a római néphez *Anhang* 40. — A podeszlák visszahívása *Briefw.* 48.; *Burdach* V. 284. — Csak rektori és lovagi cím használata *Cron. Estense* (Muratori XV. 446. l.) U. ott Cola di Rienzo politikai ténykedése közvellenül a bukást megelőzőleg. — A zavargásokról, melyek a tribun bukását megelőzték *Vita* I. 37. — Cola di Rienzo lelkében félelemérzet lett urrá; *Briefw.* 57., 571. kk. ss. — Cola di Rienzo lemondásai *Briefw.* 18., 52. kk. ss.; 43., 54. kk. ss. — *Briefw.* 57. 583. kk. ss.-ban Cola di Rienzo diadalmenetként állítja be Capitoliumról való levonulását s azt állítja, hogy mióta a tribuni koronát letette az Aracoeli Madonna-képe előtt, már csak átmenetileg vezette a város kormányát. A források különbözőképp adják elő, mikor kezdődtek a zavargások. A *Vita* szerint dec. 14-én; a *Cr. Estense* (445) dec. 15., a *Cr. Sanese* (120—121) dec. 13. L. még Zeffirino *Re* 225 és *Burdach* V. 351., ahol Giovanni Villaninak a minorbinoi gróf szerepére vonatkozó sejtése is idézve van. — Petrarca ítélet Francesco Nellihez 1352 aug. 10-én írt levelében (*Anh.* 60.). L. még *Burdach* V. 280.

XV.

Hogy harminc hónapig élt remeteéletet az apuliai Appennineekben, az *Briefw.* 49., 37. kk. ss.-ból tűnik ki. — Civitavecchiai tartózkodása *Cr. Sanese* 120—121. — Stefano Colonna a tribun rokonságának büntelenségét biztosít *Briefw.* 70., 216. kk. ss. — Cola di Rienzo fejjel lefelé festett képe a Capitolium palotájának falán *Vita* I. 38. — A tribun által a S. Maria Maddalena falára festett bárány *Vita* II. I. — VI. Kelemen utasításai Annibale Ceccano legátusnak a Cola di Rienzoval szemben lefolytatandó eljárásról 1348 nov. 30. *Anhang* 48.; *Burdach* V. 245. kk. II.; *Piur* 145. — Cola di Rienzo állítólagos nápolyi megjelenése: VI. Kelemen márc. 23-i levele Bertrand de Deuxhoz, *Anhang* 43.; második felszólítása május 7. *Anhang* 44. és Theiner, *Vetera Monumenta* I. köt. 1142. sz., 756. kk. II. — A nápolyi találkozás szöbeszédéről *Cr. Reginense* (Muratori, XVIII. 66.), Hocsemiusz tagadó nyilatkozata *Burdach* II. 82.; I. még *Piur* 146—47, *Papencordt* 199—200 II.; Arany János feldolgozását a *Toldi Szerelmében* I. I. fejezet jegyzetét. — Rómába való visszatérésének próbájáról *Briefw.* 57. 1088. kk. ss. — Két kísérlet törbeccsalatására: *Anhang* 49, *Briefw.* 57., 880. kk. ss., *Burdach* V. 228, 288. jgysz. 367. II. — A pápa 1349-i utasításai Annibale Ceccanohoz *Anhang* 50, 52. — A jubileumi bulla kihirdetésének függőbentartása *Burdach* V. 63. — Nővérének és anyósának elfogatása *Burdach* V. 373. — Cola di Rienzo ellen, mint eretnek ellen az egyházi átok kimondása *Burdach* V. 245. — Cola di Rienzo terjedelmes védőirata *Briefw.* 57., 1050. kk. ss. — A harminchárom havi bűnhődés lejártá *Briefw.* 57., 507. kk. ss. — A Monte Maielláról *Piur* 149. — A monte Maiella-i remeték életének leírása *Briefw.* 58., 533. kk. ss.; *Rodocanacchi* 265—66. II. —

Az orákulumok elterjedtségéről az avignoni pápai udvarban *Briefw.* 58., 280 kk. ss. — Cyrill „*Oraculum angelicum*“-át *Piur* adta ki; *Burdach* IV. 221 kk. II. — A papa angelicus eljövételéről *Rodocanacchi* 258—64. II. — Fra Gilbertoról *Briefw.* 58., 242. s. — A XIV. századi jóslat-irodalom *Burdach* V. 383 kk. II. — Frate Michele di Monte Angelo *Burdach* V. 300. — A császár mint a Szentlélek korszakának megteremtője és Cola di Rienzo mint útjának előkészítője *Briefw.* 49. 40 kk. ss. — A Sol szimboluma *Burdach* I. 21. — Johannes testvér Cyrilli-magyarázata: Ferenc prágai kanonok elbeszélése Cola di Rienzo Prágába érkezéséről *Burdach* V. 299—300. — IV. Károly Olaszországba készülése *Piur* 155. —

XVI.

Cola di Rienzo Prágába érkezése *Briefw.* 49.; *Chronicon Estense*; *Burdach* V. 296.; *Rodocanacchi* 280. kk. II. — Nagy Lajos és Cola di Rienzo lelki rokonságára vonatkozólag I. „*Együgyű lelkek tüköre*“ és „*A Jókai-kódex...*“ c. már idézett értekezés címet. — Cola di Rienzo üzenetének elismételése egy bizottság előtt: *Cr. Estense*; *Burdach* V. 293. kk. II., 312. I. 3. jegyz. — Ernst von Pardubitz szerepe *Burdach* V. 365. — Az írásba foglalásra való felszólítás *Briefw.* 49. — A két emlékiratszerű levél IV. Károlyhoz *Briefw.* 50, 58. — A prágai érsekhez 1350 aug. 15-én írott levél *Briefw.* 57. — Az érsek válasza *Briefw.* 61., a fogoly megismételt panaszai és sürgetései *Briefw.* 60, 62, 63, 66, 67 — Rienzo Johannes Noviforensishez *Briefw.* 54, 56, 68; Neumarkt válasza *u. o.* 55, 69. — C. di Rienzo leveleinek lemásoltatása elküldésük előtt *Rodocanacchi* 312. — A Prágából Rómába került vatikáni kézirat keletkezéséről és sorsáról már szövegtünk az I. fejezetében, A Petrarca és Cola di Rienzo ihletésére Prágában kezdeményezett humanizmus feltételezhető átszivárgására Nagy Lajos kancelláriájába I. Bleyer Jakab *E. Ph. K.* 1907, 164. I. Thienemann *T. u. o.* 1920. 73. I.; a Nagy Lajos-korabeli humanizmusról Kardos Tibor: *Középkori kultúra, középkori költészet* (A magy. történelmi társ. kiad.), Budapest, 1941. — IV. Károly C. di Rienzo által fogalmazott válasza Petrarcanak *Briefw.* 71., 9. kk. ss. — Visszatérésének Krisztus feltámadásához hasonlítása *Briefw.* 49., 70. s.; 58., 128. s. — Malabranca kancellárnak 1350 aug. eleje *Briefw.* 53. — A S. Alessio kolostor apátjának aug. 2. fele. *Briefw.* 52, 59. — A császár nevében Róma uralmának visszahódítása *Briefw.* 50.; IV. Károly válasza *Briefw.* 51. — C. di Rienzo vallásos és politikai eszméi *Briefw.* 57 és 58 alapján. — Endre megöletéséről *Burdach* III. 238. I. — A levélstílus klasszikus tegező formájának története *Burdach* V. 379. kk. II. — Cola di Rienzo rajongásának meghiggadására és levertségére jellemzőek *Briefw.* 64, 66. — Guido de Boulognehoz írott levele *Briefw.* 70.; az avignoni kardinálisról *Burdach* V. 428—29. — Cola di Rienzo kiadatása *Anhang* 56—59; *Burdach* IV. 142 kk. II.; *Piur* 176—177. II.

XVII.

C. di Rienzo Avignonba érkezését Petrarca írja le *Anhang* 60. (*Burdach* IV. 148.) — Petrarcanak a római néphez intézett levele *Anhang* 61. — C. di Rienzo kérése a prágai érsekhez, hogy Prágában vallott spirituális nézetét titkolja el *Briefw.* 73. — Kísérőlevele vallásos költeményéhez *Briefw.* 74. A címzett ismeretlen, de *Burdach* (V. 439.) jól megindokolt véleménye szerint az azonos Guido de Boulogne kardinálissal. Cola di Rienzo poéta-hívréről Petrarca. *Anhang* 60, 153. kk. ss. (*Burdach* IV. köt. 154. I.) Levele Andrea Dandolo velencei doge-

hoz *Briefw.* 75. — Vallomása színjászó magatartására vonatkozóan *Briefw.* 57, 383 kk. ss. — Reményei a kiszabadulásra Noviforensissel folytatott levelezésében, *Briefw.* 72, 76. sz.

XVIII.

Albornoz kardinális viszonya Cola di Rienzohoz *Burdach* I. 450 kk. II. — Újra hatalomrajutásának előzményei *Vita* II. — Guido Patrizi szenátorról *Anhang* 69., 10. s.

XIX.

Matteo Villani IV. 23, 26; *Vita* II. — Firenzéhez *Briefw.* 77, ott bűntelenség biztosítása 42. kk. ss. — Stefaniello Colonnáról *Rodocanacchi* 5. 1. — IV. Károlyt köszönti a császárkoronázásra Rómába készülődése alkalmával *Briefw.* 80. 42 kk. ss. — Fra Morealeról *Piur* 201 kk. II.

XX.

Stefaniello Colonna és Bertoldo Orsini esetéről Villani *Matteo* III. 57; egyébként forrásunk a *Vita*.